

ارتباطات اینترنتی در زندگی: بررسی نقش ادراک حمایت اجتماعی و احساس تنهایی در استفاده از اینترنت

عظیمه سلیمی*

کارشناس ارشد روانشناسی تربیتی

دکتر بهرام جوکار

استادیار دانشگاه شیراز

روشنک نیک پور

کارشناس ارشد روانشناسی تربیتی

چکیده

امروزه استفاده از اینترنت، در حوزه‌های وسیعی، در حال افزایش است. محیط‌های بر خط نفوذ فزاینده‌ای بر گستره زندگی انسان دارد. به همین لحاظ، مسأله پیامدهای استفاده از این ابزار ارتباطی توجه پژوهشگران حوزه روانشناسی و جامعه‌شناسی را به خود معطوف کرده است. هدف از پژوهش حاضر بررسی ارتباط بین احساس تنهایی و استفاده از اینترنت با پیشایندی ادراک حمایت اجتماعی بود.

شرکت کنندگان در پژوهش جمعاً ۴۳۶ دانشجوی شامل ۲۲۵ دانشجوی دختر و ۲۱۱ دانشجوی پسر از دانشگاه‌های شهر شیراز بودند. برای اندازه‌گیری متغیرهای پژوهش، از فرم کوتاه شده مقیاس احساس تنهایی اجتماعی - عاطفی برای بزرگسالان (دیتوماسو و همکاران، ۲۰۰۴)، ادراک حمایت اجتماعی (زیمت و همکاران، ۱۹۸۸) و پرسشنامه سرگرمیهای اینترنتی استفاده شد. روایی و پایایی این ابزارها به ترتیب با استفاده از تحلیل عوامل و ضریب آلفای کرونباخ احراز شد.

مدل فرضی با استفاده از رگرسیون متوالی همزمان و بر اساس مراحل پیشنهادی بارون و کنی تحلیل شد. یافته‌ها حاکی از آن بود که ادراک حمایت اجتماعی به طور مستقیم پیش‌بینی کننده منفی ضعیفی برای استفاده از اینترنت است. همچنین احساس تنهایی خانوادگی و اجتماعی، نقش واسطه‌ای بین ادراک حمایت اجتماعی و میزان استفاده از اینترنت دارند. نکته جالب توجه اینکه احساس تنهایی خانوادگی میزان استفاده از اینترنت را به گونه مثبت و احساس تنهایی اجتماعی میزان استفاده از اینترنت را به گونه منفی پیش‌بینی می‌کرد. نتایج پژوهش حاضر مؤید نقش واسطه‌گری احساس تنهایی خانوادگی و اجتماعی در پیوند حمایت اجتماعی و میزان استفاده از اینترنت بود. در مجموع یافته‌ها اهمیت نقش حمایت اجتماعی و احساس تنهایی را در میزان استفاده از اینترنت نشان داد.

کلید واژه‌ها:

احساس تنهایی، اینترنت، ادراک حمایت اجتماعی، سرگرمیهای بر خط، اوقات فراغت

مقدمه

استفاده از اینترنت در بین نسل جدید جامعه در حال گسترش است و بخش مهمی از زندگی افراد را تشکیل می‌دهد. امروزه، برای خرید، جمع‌آوری اطلاعات، گفتگو با سایر کاربران و بسیاری از فعالیت‌های دیگر از اینترنت استفاده می‌شود، آن گونه به نظر می‌رسد که هیچ جنبه‌ای از زندگی نیست که تحت تأثیر این دهکده جهانی قرار نگرفته باشد. به طور تقریبی شبکه اینترنت، در ماه مارس ۲۰۰۷ در حدود ۴۲۶، ۱۱۴، ۱، ۲۷۴ نفر کاربر داشته است (به گزارش دنیای اینترنت، ۲۰۰۷؛ به نقل از هاردی و تی، ۲۰۰۷).

* نویسنده مسئول Azimeh.Salimi@gmail.com

2. Hardie & Tee

رشد فزاینده کاربران، رینگلد^۳ (۱۹۹۳) و ترکل^۴ (۱۹۹۵)، به عنوان محققان اولیه در زمینه ارتباطات، را بر آن داشت تا ارتباط بین اینترنت و تعاملات اجتماعی، به کامی روانی و احساس تنهایی را به تصویر کشند و زمینه پژوهش هایی پیرامون مزایا و معایب استفاده از این تکنولوژی جهانی را فراهم آورد (به نقل از ماراهان-مارتین و شوماخر^۵، ۲۰۰۳).

کرات^۶ و همکاران (۱۹۹۸) در مطالعه ای طولی، مدلی ارائه کردند که بر اساس آن استفاده بیش از حد از اینترنت، انسان ها را از جامعه و ارتباطات اجتماعی واقعی دور می کند و با حذف تعاملات اجتماعی و تسلط بر زندگی افراد می تواند موجبات احساس تنهایی و در نهایت افسردگی را فراهم آورد. این نتایج با یافته های پیشین (برای مثال برنر^۷، ۱۹۹۷) در این زمینه همسو بود. مطابق با این مدل، احساس تنهایی یکی از فراورده های استفاده از اینترنت می باشد. زیرا کاربران اغلب با انتصاب روابط برخطی^۸، که ساختگی و ضعیف است، به روابط واقعی زندگی کمتر بها می دهند.

مدل کرات و همکاران (۱۹۹۸)، مورد انتقاد بسیاری از محققان (همچون شاپیرو^۹، ۱۹۹۹؛ موراهان-مارتین و شوماخر^{۱۰}، ۲۰۰۳، ۲۰۰۰؛ هامبرگر و بن-آرتزی^{۱۱}، ۲۰۰۰) قرار گرفت. عمده این انتقادات این بود که در این مطالعه تنها ۳ آیتم از سؤال های پرسشنامه UCLA به منظور ارزیابی احساس تنهایی به کار رفته و ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شده (۰/۵۴) نیز ضعیف بوده است. همچنین آنها افرادی را در مقطعی از زمان انتخاب کرده بودند که کاهش تماس های اجتماعی آنها، قطع نظر از اینترنت، نتیجه ای بدیهی از مرحله خاص زندگی آنها بود. حجم کم نمونه مورد بررسی، نادیده گرفتن سرویس های متنوع اینترنت و بی توجهی به شخصیت متفاوت کاربران، نیز از مهمترین انتقادات وارد شده بر مدل پیشنهادی کرات و همکاران (۱۹۹۸) بود.

هامبرگر و آرتزی (۲۰۰۰)، در راستای کاربرد تئوری شخصیت در ارتباط بین احساس تنهایی و اینترنت، ویژگی های شخصیتی و عاطفی کاربران اینترنت را بررسی کردند. نتایج بررسی آنها نشان داد که ویژگی های خاصی همچون درونگرایی و احساس تنهایی به استفاده بیشتر از اینترنت منجر می شود؛ لذا مدلی جایگزین مدل کرات و همکاران (۱۹۹۸) شکل گرفت. مطابق با این مدل، افراد تنها، به دلیل شبکه های اجتماعی گسترده و در دسترس برخط و الگوهای ارتباطی تغییر یافته آن، به احتمال بیشتر به سمت اینترنت و استفاده افراطی از آن کشیده می شوند.

از سوی دیگر بر اساس مدل های ارائه شده در خصوص احساس تنهایی، افرادی که احساس تنهایی را تجربه می کنند، به دلیل اینکه با انتظارات و پیش بینی های منفی وارد مسیر گفت و شنود می شوند و همچنین به دلیل فقدان مهارت های اجتماعی لازم، در برقراری و تداوم روابط دوستانه نزدیک شکست می خورند. این افراد، در روابط اجتماعی، مضطرب و خودآگاه^{۱۱} (سولانو و کواستر^{۱۲}، ۱۹۸۹) و نسبت به طرد شدن، حساس (راسل^{۱۳} و همکاران، ۱۹۸۰) هستند. در برقراری روابط دوستانه، انجام دادن فعالیت های اجتماعی، شرکت در گروه ها، لذت بردن از مهمانی ها و کنترل محیط با مشکل مواجه هستند (هورویتز و

3. Rheingold

4. Turkle

5. Morahan-Martin & Schumacher

6. Kraut

7. Brenner

8. On line

9. Shapiro

10. Hamburger & Ben-Artzi

11. Self-conscious آگاهی ناراحت کننده ای از این که دیگران، حتی غریبه ها به شخص خیره شده اند.

12. Solano & Koester

13. Russell

فرنج^{۱۴}، ۱۹۷۹). آنها همچنین خود را منفی، کم ارزش، حقیر، دوست نداشتنی و از نظر اجتماعی نالایق می‌دانند (جونز و همکاران، ۱۹۸۱؛ جونز و مور، ۱۹۸۷؛ جونز، سانسون و هلم، ۱۹۸۳) و عزت نفس پایین تری (هنریچ و گالون، ۲۰۰۶) دارند.

از تلفیق مدل‌های احساس تنهایی و مدل هامبرگر و آرتزی (۲۰۰۰)، می‌توان فرض کرد که برای افرادی که احساس تنهایی می‌کنند، اینترنت یک محیط اجتماعی آرمانی، فراهم می‌کند. گمنامی بر خط، حضور نداشتن فیزیکی دیگران و رو در رو و واقعی نبودن تماس‌ها به کاربران تنها اجازه می‌دهد تا تعامل اجتماعی خود را کنترل کنند. ارتباطات اینترنتی بازداری زدایی^{۱۵}، خودافشایی، صمیمیت و خود عرضه‌گری^{۱۶} را تسهیل می‌کند و همچنین عرصه‌ای برای ممارست و بهبود مهارت‌های اجتماعی فراهم می‌کند. اینگونه تسهیلات بر خط، در ترکیب با کاهش اضطراب اجتماعی، به افراد تنها اجازه می‌دهد تا خود را آرمانی تر عرضه کنند. به علاوه برخی از افراد تنها اینترنت را به عنوان راه فراری برای کاهش استرس و احساسات منفی مرتبط با احساس تنهایی به کار می‌برند (بوت^{۱۷}، ۲۰۰۰؛ به نقل از ماراهان - مارتین و شوماخر، ۲۰۰۳).

تحقیقات اخیر بیشتر مدلی را تأیید کرده‌اند که مطابق با آن تحقیقات، افرادی که احساس تنهایی می‌کنند به استفاده از شبکه‌های اجتماعی اینترنت گرایش بیشتری دارند و این مسأله که بروز مشکلاتی از قبیل کاهش سلامت روان، کاهش روابط اجتماعی، غفلت در انجام دادن مسئولیت‌های مربوط به خانواده، شغل و تحصیلات را موجب می‌شود (برای مثال هاردی و تی، ۲۰۰۷؛ ویتی و مک لافلین^{۱۸}، ۲۰۰۵؛ و هامبرگر و بن-آرتزی، ۲۰۰۳).

بنا بر آنچه گفته شد دو فرضیه در تبیین ارتباط بین احساس تنهایی و استفاده از اینترنت پیشنهاد شده است: اول اینکه استفاده افراطی از اینترنت به احساس تنهایی منجر می‌شود و دوم اینکه افراد تنها به احتمال قویتر به اینترنت و استفاده افراطی از آن گرایش دارند. پژوهش حاضر، با تمرکز بر مدل جایگزین دوم ارتباط بین احساس تنهایی و استفاده از اینترنت را بررسی کرده است.

علی‌رغم پژوهش‌های متعدد در ارتباط با تأثیر احساس تنهایی بر کاربرد اینترنت، محققان به ماهیت چند بعدی احساس تنهایی کمتر توجه کرده‌اند و تحقیقات در این زمینه نادر است. در ایران نیز پژوهش‌هایی (برای مثال مشایخ و برجعلی، ۱۳۸۲) انجام شده که حاکی از ارتباط منفی معنادار بین احساس تنهایی و چت کردن با اینترنت بوده است، اما کی این مطلب بررسی نشده است، که کدامیک از این دو پیش‌بینی‌کننده دیگر است. و همچنین تحقیقی پیرامون تأثیر ابعاد احساس تنهایی بر استفاده از اینترنت، انجام نشده است. با توجه به سنخ‌نگاری ویس از احساس تنهایی (۱۹۷۳) و تمایز بین احساس تنهایی عاطفی (فقدان صمیمیت و نزدیکی عاطفی با دیگران) و احساس تنهایی اجتماعی (فقدان روابط و شبکه‌های اجتماعی)، به نظر می‌رسد که مکانیسم تأثیر گذاری انواع مختلف احساس تنهایی بر استفاده از اینترنت متفاوت باشد؛ لذا در پژوهش حاضر این تمایز مد نظر قرار گرفته است.

از سوی دیگر، یکی از مؤلفه‌های مرتبط با سلامت روان و پیش‌بینی‌کننده احساس تنهایی، حمایت اجتماعی است (نیکپان^{۱۹} و همکاران، ۲۰۰۷)؛ آنچه که می‌تواند با توجه به تعاملات اجتماعی مجازی در محیط‌های برخط و پتانسیل بالای آن برای دوست یابی با میزان استفاده از اینترنت نیز در ارتباط باشد (موراهان مارتین و شوماخر، ۲۰۰۳) و این سؤال را به ذهن متبادر کند که آیا

14. Horowitz & French

15. Disinhibition

16. Self-Presentation

17. Booth

18. Whitty & McLaughlin

19. Nicpon

حمایت اجتماعی پایین می‌تواند با گرایش فرد به سمت اینترنت مرتبط باشد؟ به عبارت دیگر حمایت اجتماعی هم به واسطه تأثیری که بر احساس تنهایی دارد و هم به دلیل نقشی که در استفاده از اینترنت بازی می‌کند در پژوهش حاضر مد نظر قرار گرفت.

بر این مبنا پژوهش حاضر در قالب یک مدل علی تأثیر ادراک حمایت اجتماعی بر میزان استفاده از اینترنت، با واسطه‌گری ابعاد مختلف احساس تنهایی (احساس تنهایی خانوادگی و اجتماعی)، را بررسی کرد. در این راستا فرضیه‌های پژوهشی زیر مطرح شد:

۱. احساس تنهایی خانوادگی نقش واسطه‌ای بین ادراک حمایت اجتماعی و میزان استفاده از اینترنت دارد.
۲. احساس تنهایی اجتماعی نقش واسطه‌ای بین ادراک حمایت اجتماعی و میزان استفاده از اینترنت دارد.

روش تحقیق

شرکت‌کنندگان در پژوهش:

جامعه آماری مورد مطالعه در این پژوهش کلیه دانشجویان دختر و پسر دانشگاه‌های شهر شیراز را شامل بود. شرکت‌کنندگان در پژوهش حاضر ۴۳۶ دانشجو (۲۲۵ دختر و ۲۱۱ پسر) از دانشگاه‌های علوم انسانی و علوم پزشکی و فنی-مهندسی دانشگاه‌های شیراز بودند که به شیوه تصادفی خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب شدند. توزیع فراوانی شرکت‌کنندگان بر حسب جنس و رشته در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱: توزیع فراوانی شرکت‌کنندگان بر حسب جنس و رشته

رشته / جنسیت	علوم انسانی	فنی - مهندسی	علوم پزشکی	جمع کل
پسر	۸۷	۱۱۰	۱۴	۲۱۱
دختر	۷۸	۹۱	۵۶	۲۲۵
جمع کل	۱۶۵	۲۰۱	۷۰	۴۳۶

ابزار تحقیق

۱- فرم کوتاه شده مقیاس احساس تنهایی اجتماعی-عاطفی برای بزرگسالان (SELSA-S)^{۲۰}

SELSA-S، فرم کوتاه شده مقیاس احساس تنهایی اجتماعی-عاطفی بزرگسالان (SELSA؛ دی توماسو و اسپینر^{۲۱}، ۱۹۹۳) است که دیتوماسو، و همکاران در سال ۲۰۰۴، آن را تهیه کرده‌اند. SELSA-S ابزاری چند بعدی است که احساس تنهایی را در سه بعد: رمانتیک، خانوادگی و اجتماعی ارزیابی می‌کند؛ ۱۵ گویه را شامل می‌شود، که هر گویه در مقیاس ۵ گزینه‌ای لیکرت از (کاملاً مخالفم) تا ۵ (کاملاً موافقم) قرار دارد.

مؤلفان این مقیاس (دی توماسو و همکاران، ۲۰۰۴)، ضریب آلفای کرونباخ را بین ۰/۸۷ تا ۰/۹۰ گزارش کرده‌اند که حاکی از

²⁰. Social-Emotional Loneliness Scale for Adults-Short form

²¹. Ditommaso & Spinner

همسانی درونی بالای مقیاس است. در پژوهشی دیگر که دی توماسو و همکاران (۲۰۰۳)، انجام داده‌اند ضریب آلفای کرونباخ در حد مقبولی از ۰/۸۱ برای احساس تنهایی رمانتیک تا ۰/۹۱ برای احساس تنهایی خانوادگی گزارش شده است. پایایی و روایی این ابزار در پژوهش‌های دیگر (به عنوان مثال دی توماسو و همکاران، ۲۰۰۷؛ رزان سیسین^{۲۲}، ۲۰۰۷) نیز تأیید شده است. در ایران پایایی و روایی این مقیاس در پژوهشی (جوکار و سلیمی، تحت چاپ) بررسی شد. نتایج مؤید وجود سه فاکتور احساس تنهایی رمانتیک با ۴ گویه، احساس تنهایی خانوادگی با ۵ گویه و احساس تنهایی اجتماعی با ۵ گویه بود.

در پژوهش حاضر نیز به منظور تعیین روایی پرسشنامه از تحلیل عوامل به روش مؤلفه‌های اصلی استفاده شد. ملاک استخراج عوامل شیب منحنی اسکری^{۲۳} و ارزش ویژه^{۲۴} بالاتر از یک بود. همسو با پژوهش پیشین سه فاکتور استخراج شد که ۶۶/۳۵٪ از واریانس را تبیین می‌کرد. مقدار ضریب KMO برابر ۰/۸۶ و ضریب کرویت بارلت برابر ۳۲۲۲/۸۶۶ ($P < /۰۰۱$) بود که نشان از کفایت نمونه‌گیری سؤال‌های و کفایت ماتریس همبستگی پرسشنامه داشت.

به منظور تعیین پایایی مقیاس از ضریب پایایی آلفای کرونباخ استفاده شد به این ترتیب که برای هر مقوله یک ضریب پایایی محاسبه شد. ضریب پایایی حاصله برای ابعاد احساس تنهایی رمانتیک، خانوادگی و اجتماعی به ترتیب برابر ۰/۹۱، ۰/۷۸ و ۰/۸۳ بوده که با توجه به تعداد گویه‌های مقیاس، حکایت از پایایی بالای آن داشت.

۲- مقیاس چند بعدی ادراک حمایت اجتماعی (MSPSS)^{۲۵}

این پرسشنامه را زیمت و همکاران در سال (۱۹۸۸)، به منظور سنجش حمایت اجتماعی ادراک شده از طرف خانواده، دوستان و افراد معنادار دیگر در زندگی فرد تهیه کرده‌اند.

این ابزار ۱۲ گویه را شامل است که هر گویه در مقیاس ۵ گزینه‌ای لیکرت از نمره یک برای "کاملاً مخالفم" تا پنج برای "کاملاً موافقم" قرار دارد. تمامی گویه‌ها به صورت مستقیم نمره گذاری می‌شوند. مؤلفان این ابزار و محققان بسیاری (از جمله ادواردز^{۲۶}، ۲۰۰۴؛ چنگ و چان^{۲۷}، ۲۰۰۴) از پایایی و روایی این ابزار حمایت کرده‌اند.

در پژوهش حاضر پس از ترجمه و برگردان مقیاس توسط اساتید زبان انگلیسی و انطباق فرهنگی گویه‌ها، به منظور برآورد روایی پرسشنامه از تحلیل عوامل به روش مؤلفه‌های اصلی استفاده شد. ملاک استخراج عوامل شیب منحنی اسکری و ارزش ویژه بالاتر از یک بود که بر این اساس ۳ عامل و هر کدام با ۴ سؤال استخراج شد. مقدار ضریب KMO برابر ۰/۸۷ و ضریب کرویت بار تلت برابر ۲۴۸۵/۸۹ ($P < /۰۰۱$) بود که نشان‌دهنده کفایت نمونه‌گیری گویه‌ها و ماتریس همبستگی بود.

همچنین به منظور تعیین پایایی پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ استفاده شد که برای سه بعد ادراک حمایت اجتماعی از طرف خانواده، دوستان و افراد خاص دیگر ۰/۸۶، ۰/۸۶ و ۰/۸۲ بود. نتایج تحلیل عاملی در جدول ۲ آمده است.

22. Rezan Çeçen

23. Scree Plot

24. Eigenvalue

25. Multidimensional Scale of Perceived Social Support

26. Edwards

27. Cheng & Chan

جدول ۲: تحلیل عوامل مقیاس ادراک حمایت اجتماعی

حمایت خانواده	حمایت افراد دیگر	حمایت دوستان	گویه ها
		۰/۸۵	۷
		۰/۸۰	۹
		۰/۸۰	۱۲
		۰/۸۰	۶
	۰/۸۴		۱۰
	۰/۸۳		۲
	۰/۸۱		۵
	۰/۷۱		۱
۰/۸۲			۳
۰/۷۹			۴
۰/۷۳			۸
۰/۷۳			۱۱
۱/۴۰	۱/۸۲	۵/۰۸	مقدار ارزش ویژه
۲۱/۹۳	۲۳/۶۷	۲۳/۶۹	درصد واریانس
	۶۹/۲۸		واریانس کل

۳- ابزار سنجش سرگرمیهای برخط^{۲۸}

این پرسشنامه با اقتباس از مقیاس مادن^{۲۹} (۲۰۰۳) تهیه شده است. طیفی از سرگرمیهای اینترنتی شامل: بازیهای برخطی، اتاقهای چت، داون لود کردن موسیقی، مشاهده عکسهای شهوت آمیز^{۳۰}، خواندن روزنامهها و مجلات برخط، خرید، وب گردی و گردش بدون هدف در محیط وب^{۳۱}، یافتن اطلاعات راجع به اشخاص نامدار و کسب اطلاعات از رخدادهای ورزشی و خرید و رزرو بلیط و ... در این ابزار در نظر گرفته شده است. در پژوهش حاضر با توجه به شرایط جامعه ایران سؤالهای پیرامون استفاده از اینترنت، برای یافتن اطلاعات یا سرگرمیها بدان افزوده شد. این پرسشنامه مشتمل بر ۱۵ سؤال بود و هر سؤال در طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت از کاملاً مخالفم تا کاملاً موافقم در نظر گرفته شد. نمره‌های بالاتر نشان دهنده استفاده بیشتر خطوط برخط می‌باشد. پرسشنامه با روش تحلیل عاملی بررسی شد؛ نتایج تحلیل عاملی نشان دهنده یک عامل استخراجی و روایی مقبول آن بود. ضریب KMO برابر ۰/۸۹ و ضریب کرویت بار تلت برابر ۳۱۹۰/۴۸۴ ($P < ۰/۰۰۱$) و ضریب آلفای کرونباخ پرسشنامه برابر ۰/۹۰ بود.

28. Online Entertainment Scale

29. Madden

30. Viewing porn

31. Surfing the web

در جدول ۳، میانگین و انحراف معیار و حداقل و حداکثر نمره آزمودنی‌ها در متغیرهای پژوهش حاضر ارائه شده است .

جدول ۳: شاخص‌های توصیفی متغیرهای مورد پژوهش

متغیر	میانگین	انحراف معیار	حداقل نمره	حداکثر نمره
ادراک حمایت اجتماعی	۴۱/۹۵	۸/۸۵۲۷۰	۱۲	۶۰
احساس تنهایی خانوادگی	۱۱/۱۰	۳/۹۵۰۱۴	۵	۲۵
احساس تنهایی اجتماعی	۱۰/۳۶	۳/۳۰۹۴۰	۴	۲۰
احساس تنهایی	۳۷/۰۲	۹/۹۴۷۸۹	۱۴	۷۰
میزان استفاده از اینترنت	۳۲/۶۸	۱۱/۳۰۹۲۹	۱۵	۷۵

به منظور بررسی تأثیر احتمالی جنسیت با استفاده از آزمون تی مستقل گروه دختران و پسران در متغیرهای مذکور، مقایسه شد. نتایج تحلیل در جدول ۴ گزارش شده است.

جدول ۴: نتایج مقایسه نمره‌های دختران و پسران در متغیرهای پژوهش

سطح معناداری	t	دختران		پسران		متغیر
		SD	M	SD	M	
۰/۰۰۱	-۴/۲	۸/۶۵	۴۳/۶۴	۸/۷۵	۴۰/۰۹	ادراک حمایت اجتماعی
۰/۰۰۱	۵/۷	۳/۸۲	۱۰/۰۸	۳/۷۸	۱۲/۲۱	احساس تنهایی خانوادگی
N.S.	۱/۴	۳/۳۶	۱۰/۱۴	۳/۲۶	۱۰/۶۰	احساس تنهایی اجتماعی
۰/۰۰۱	۸/۵	۹/۲۲	۲۸/۵۴	۱۱/۴۴	۳۷/۰۵	میزان استفاده از اینترنت

نتایج به دست آمده از جدول ۴ نشان می‌دهد که میانگین نمره‌های دختران در متغیرهای ادراک حمایت اجتماعی به طور معنی داری بالاتر از پسران است. در متغیرهای احساس تنهایی خانوادگی و میزان استفاده از اینترنت میانگین نمره‌های پسران به طور معنی داری بالاتر از دختران است. با توجه به تفاوت‌های مشاهده شده در تحلیلهای بعدی نقش جنسیت لحاظ شد. به منظور بررسی چگونگی ارتباط متغیرهای پژوهش و اعتبار بخشیدن به تحلیلهای بعدی همبستگی مرتبه صفر آنها با یکدیگر محاسبه شد. نتایج در جدول ۵ آمده است.

جدول ۵: ماتریس همبستگی بین متغیرهای پژوهش

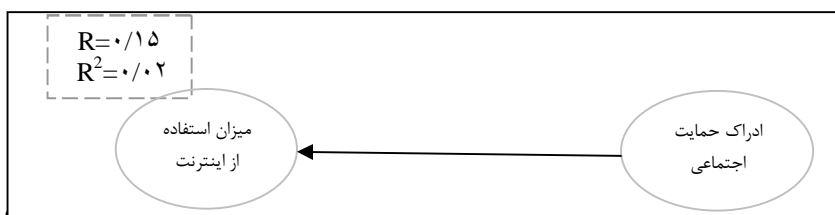
متغیر	۱	۲	۳	۴	۵
۱ ادراک حمایت اجتماعی	۱				
۲ احساس تنهایی خانوادگی	-۰/۶۰**	۱			
۳ احساس تنهایی اجتماعی	-۰/۶۷**	۰/۳۵**	۱		
۴ احساس تنهایی	-۰/۷۷**	۰/۶۶**	۰/۶۳**	۱	
۵ میزان استفاده از اینترنت	-۰/۱۵**	۰/۲۸**	-۰/۰۰	۰/۰۱**	۱

* $P < 0.05$

** $P < 0.01$

برای پاسخگویی به سؤالهای پژوهش از رگرسیون چندگانه به صورت متوالی همزمان^{۳۲} استفاده شد. این مراحل عبارت هستند از ۱- رگرسیون میزان استفاده از اینترنت بر ادراک حمایت اجتماعی ۲- رگرسیون احساس تنهایی خانوادگی بر ادراک حمایت اجتماعی ۳- رگرسیون احساس تنهایی اجتماعی بر ادراک حمایت اجتماعی ۴- رگرسیون همزمان میزان استفاده از اینترنت بر ادراک حمایت اجتماعی، احساس تنهایی خانوادگی و احساس تنهایی اجتماعی ۵- مقایسه مرحله یک و چهار.

۱- رگرسیون میزان استفاده از اینترنت بر ادراک حمایت اجتماعی (شکل ۱)

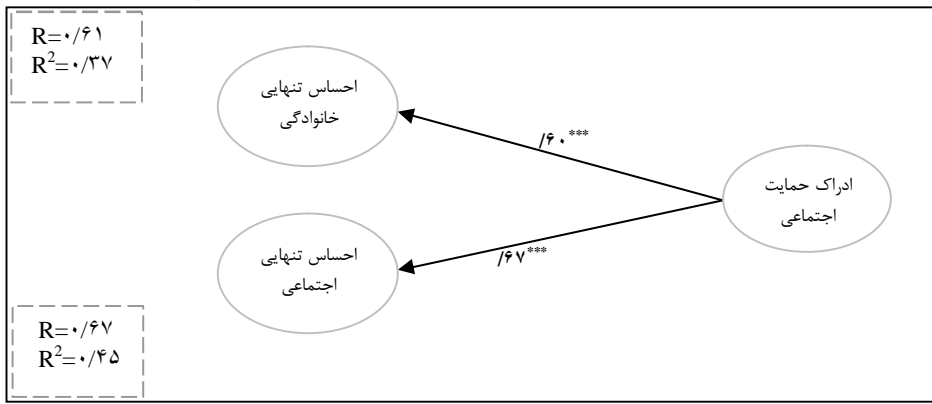


شکل ۱: رگرسیون میزان استفاده از اینترنت بر ادراک حمایت اجتماعی

همان گونه که ضریب نشان می‌دهد، ادراک حمایت اجتماعی به صورت مستقیم پیش‌بینی کننده منفی استفاده از اینترنت است.

۲- رگرسیون احساس تنهایی خانوادگی بر ادراک حمایت اجتماعی (شکل ۲)

۳- رگرسیون احساس تنهایی اجتماعی بر ادراک حمایت اجتماعی (شکل ۲)

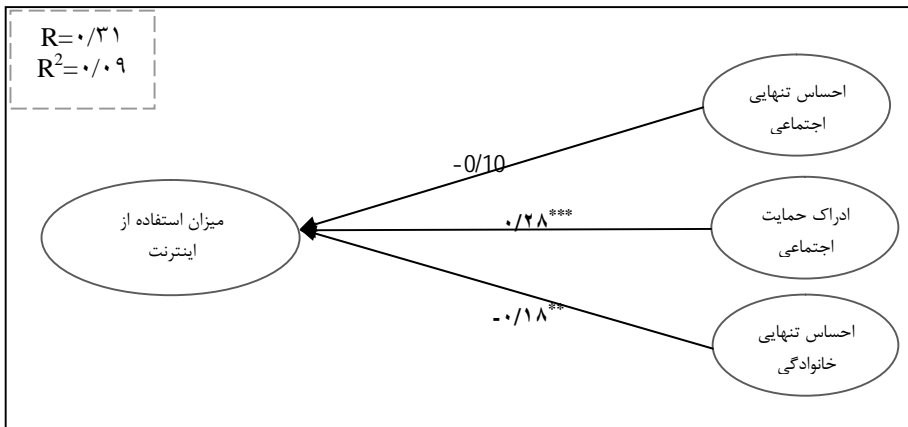


شکل ۲: رگرسیون احساس تنهایی خانوادگی و اجتماعی روی ادراک حمایت اجتماعی

ضرایب مسیر در دیاگرام ۲ نشانه آن است که ادراک حمایت اجتماعی پیش‌بینی کننده معنادار احساس تنهایی خانوادگی و همچنین احساس تنهایی اجتماعی است.

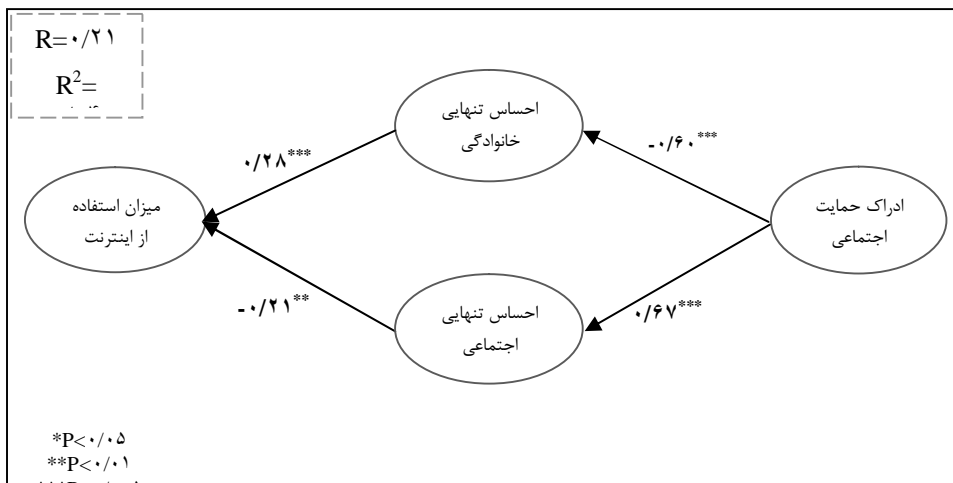
۴- در این مرحله رگرسیون همزمان میزان استفاده از اینترنت بر ادراک حمایت اجتماعی، احساس تنهایی خانوادگی و احساس تنهایی اجتماعی محاسبه شد (شکل ۳).

هدف از این مرحله نقش واسطه‌گری احساس تنهایی خانوادگی و اجتماعی در رابطه بین ادراک حمایت اجتماعی و میزان استفاده از اینترنت بود. نتایج در شکل زیر ارائه شده است.



شکل ۳: رگرسیون همزمان میزان استفاده از اینترنت بر ادراک حمایت اجتماعی، احساس تنهایی خانوادگی و احساس تنهایی اجتماعی

نتایج نهایی با حذف مسیرهایی که معنادار نبودند، در شکل زیر (شکل ۴) ارائه شده است.

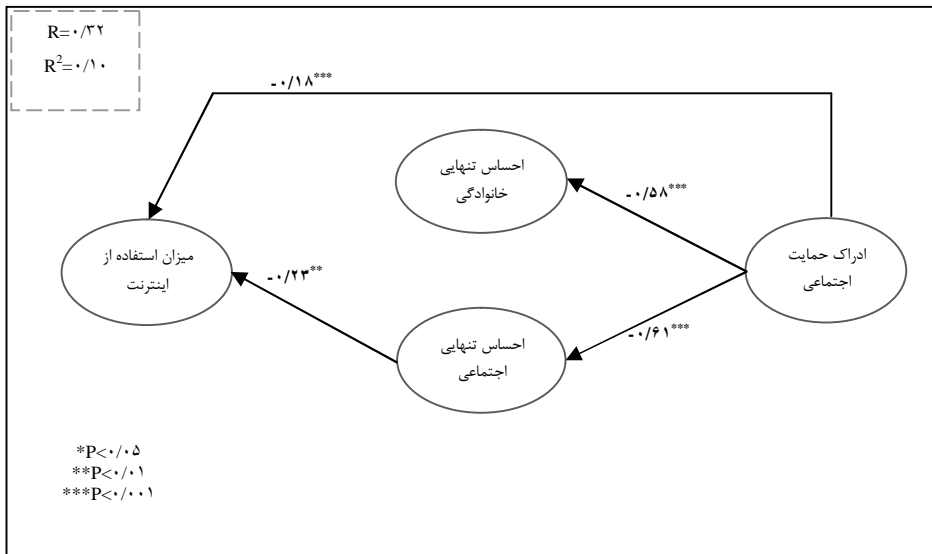


شکل ۴: مدل نهایی در کل گروه

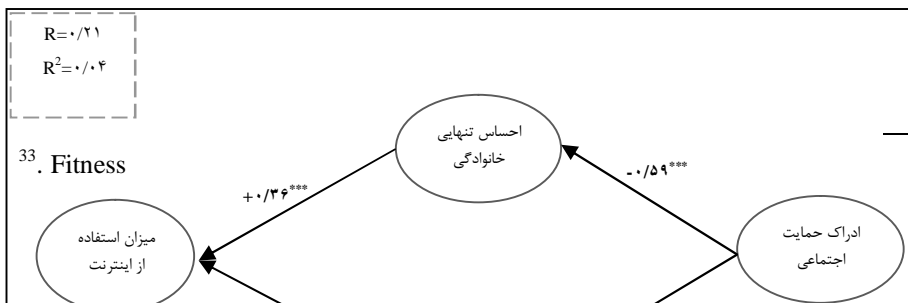
در خصوص تأثیر غیر مستقیم ادراک حمایت اجتماعی بر استفاده از اینترنت (مسیر ادراک حمایت اجتماعی به اینترنت از طریق احساس تنهایی خانوادگی و اجتماعی)، ضرایب مسیر در هم ضرب شد. اثر غیر مستقیم ادراک حمایت اجتماعی بر اینترنت بواسطه احساس تنهایی خانوادگی برابر $0/17 - (0/60 \times 0/28) = 0/14$ و به واسطه احساس تنهایی اجتماعی $0/14 + (0/66 \times 0/21) = 0/27$ بود؛ که نشان از نسبتاً برابر بودن این اثر در دو جهت معکوس دارد.

با استفاده از نرم افزار لیزرل، برازندگی^{۳۳} مدل مورد پژوهش بررسی شد که نتایج حاکی از نکویی برازش مدل بود ($GFI=0/99$, $AGFI=0/97$, $RMR=0/02$).

با توجه به تفاوت‌های مشاهده بین دختران و پسران، مدل مذکور در دو گروه بررسی شد. در شکل‌های ۵ و ۶، مدل نهایی برای گروه دختران و پسران ارائه شده است.



شکل ۵: مدل نهایی در گروه دختران



شکل ۶: مدل نهایی در گروه پسران

مقایسه دیاگرام‌های ۴، ۵ و ۶ نشان می‌دهد که الگوی حاصل در گروه پسران بر الگوی کل گروه نمونه منطبق بوده اما در گروه دختران تغییراتی مشاهده می‌شود. احساس تنهایی خانوادگی تنها در گروه پسران پیش‌بینی کننده استفاده از اینترنت بوده است.

بحث و نتیجه گیری

هدف از پژوهش حاضر بررسی نقش واسطه‌ای احساس تنهایی مرتبط با ادراک حمایت اجتماعی و استفاده از اینترنت؛ و همچنین مقایسه مکانیسم تأثیرگذاری احساس تنهایی خانوادگی و اجتماعی بر استفاده افراطی از اینترنت بود.

یافته‌ها نشان داد که ادراک حمایت اجتماعی به طور مستقیم پیش‌بینی کننده منفی ضعیفی برای استفاده از اینترنت است. در زمینه ضعیف بودن ارتباط مستقیم ادراک حمایت اجتماعی و استفاده از اینترنت، می‌توان گفت منابع چندگانه‌ای به منظور ادراک حمایت اجتماعی برای فرد وجود دارد و از آنجا که میزان تأثیرگذاری این منابع بر کاربرد اینترنت متفاوت است؛ احتمالاً تمایز قائل نشدن بین انواع منابع ادراک حمایت اجتماعی (خانواده، دوستان یا فرد خاص معنادار دیگر)، به ضعیف شدن این ضریب منجر شده است.

در خصوص منفی بودن این ضریب برخی تحقیقات مؤید (برای مثال کامینگز^{۳۴} و همکاران، ۲۰۰۲؛ به نقل از هاردی و تی، ۲۰۰۷؛ کرات و همکاران، ۲۰۰۲) و برخی تحقیقات متضاد با آن (برای مثال ماتسوبا^{۳۵}، ۲۰۰۶؛ شاو و گانت^{۳۶}، ۲۰۰۲؛ به نقل از هاردی و تی، ۲۰۰۷) است. برای مثال ماتسوبا (۲۰۰۶؛ به نقل از هاردی و تی، ۲۰۰۷) و شاو و گانت (۲۰۰۲؛ به نقل از هاردی و تی، ۲۰۰۷) نشان دادند که استفاده بیشتر از اینترنت به افزایش ادراک حمایت اجتماعی منجر می‌شود. چرا که مشارکت فعالانه در گروه‌های اینترنتی و محیط‌های برخط ادراک حمایت اجتماعی بالا در فرد را موجب می‌شود؛ از سوی دیگر کرات و همکاران (۲۰۰۲) و کامینگز و همکاران (۲۰۰۲؛ به نقل از هاردی، ۲۰۰۷) دریافتند که استفاده افراطی از اینترنت با کاهش حمایت اجتماعی مرتبط است. در توجیه این تناقض باید گفت تحقیقات پیشین، هر کدام سرویس دهی‌های خاصی از خدمات مختلف اینترنت را مد نظر قرار داده‌اند. به علاوه مشخص نبودن منبع ادراک حمایت اجتماعی فرد و تمایز نگذاشتن بین انواع آن می‌تواند از دیگر علل بروز این تناقض باشد. چنانچه تحلیل دقیق‌تر بررسی هاردی و تی (۲۰۰۷) نیز نشان داد که افرادی که حمایت اجتماعی زیادی را از طریق شبکه‌های اجتماعی کسب کنند، بیش از حد از اینترنت استفاده می‌کنند.

از دیگر ضعف‌های پژوهش‌های پیشین می‌توان به در نظر نگرفتن متغیرهای میانجی اشاره کرد. با توجه به اینکه پژوهش حاضر متغیر احساس تنهایی را (در دو بعد اجتماعی و خانوادگی) به عنوان متغیر واسطه‌ای در نظر گرفته است، می‌توان نتیجه گرفت که تأثیر حمایت اجتماعی بر استفاده از اینترنت از راه تأثیر آن بر احساس تنهایی جالب توجه است.

از دیگر یافته‌های پژوهش حاضر این است که احساس تنهایی با افزایش استفاده از اینترنت همراه شده است. در واقع اینترنت، به عنوان رسانه ارتباطی و سرگرم کننده، زندگی مفرح و امنی را برای تعدادی از افراد مهیا می‌کند، که در دنیای واقعی انکار شده‌اند. اینترنت می‌تواند گریزگاهی برای کسانی باشد، که از مشکلات روانی رنج می‌برند و به تشویش و احساس تنهایی دچار هستند و همچنین وسیله‌ای برای ارضای نیازهای هیجانی و روانی آنهاست. این یافته با نتایج موراهان مارتین و شوماخر (۲۰۰۳) همسوست. در توجیه این یافته می‌توان گفت که افراد تنها به دلیل پتانسیل بالای اینترنت برای مصاحبت، الگوهای

³⁴. Cummings

³⁵. Matsuba

³⁶. Shaw & Gant

تغییر یافته تعاملات اجتماعی برخط و همچنین به عنوان شیوه‌ای برای تعدیل حالات منفی مرتبط با احساس تنهایی، به سمت اینترنت کشیده می‌شوند. گمنامی و نداشتن ارتباط رو در رو در محیط‌های برخط، خود آگاهی و اضطراب اجتماعی را کاهش داده که خود به تسهیل رفتار جامعه پسند و شکل‌گیری روابط دوستانه در این محیط‌ها برای افراد تنها منجر می‌شود. کسانی که در روابط واقعی میان فردی توفیق چندانی نداشته‌اند، اکنون از این طریق قادر می‌شوند بی آن‌که چهره خود را برملا کنند، روابط گسترده‌ای را برقرار کنند و احساسات خویش را بروز دهند.

از جمله یافته‌های بحث‌پذیر در پژوهش حاضر این است که ادراک حمایت اجتماعی به واسطه احساس تنهایی خانوادگی پیش‌بینی کننده منفی استفاده از اینترنت؛ و به واسطه احساس تنهایی اجتماعی پیش‌بینی کننده مثبت استفاده از اینترنت است. در توجیه دو یافته مذکور می‌توان گفت که اگر خانواده به عنوان منبعی برای ادراک حمایت اجتماعی نقش خود را به خوبی ایفا نکند، فرد احساس تنهایی عاطفی خانوادگی را تجربه خواهد کرد؛ و در نتیجه برای پر کردن خلاء عاطفی خود و دستیابی به حمایت عاطفی - که از جانب خانواده تأمین نشده است - به محیط‌های برخط و استفاده افراطی از اینترنت پناه خواهد برد. از طرف دیگر چنانچه دوستان و شبکه‌های اجتماعی به عنوان منبعی قوی برای ادراک حمایت اجتماعی فرد در آیند، به رغم کاهش احساس تنهایی اجتماعی، فرد به استفاده افراطی از اینترنت گرایش می‌یابد. به عبارت دیگر گروه دوستان و شبکه‌های اجتماعی، خود منبعی برای سوق دادن فرد به استفاده بیشتر از اینترنت هستند. بنابراین، اینترنت تنها به عنوان شیوه‌ای مقابله‌ای با احساس تنهایی خانوادگی و خلاء عاطفی ایجاد شده از جانب خانواده عمل می‌کند نه احساس تنهایی اجتماعی. این یافته با تنها یافته پیشین در این زمینه مودی³⁷ (۲۰۰۴؛ به نقل از هاردی و تی، ۲۰۰۷) همسوست، که بیان کرد استفاده زیاد از اینترنت با افزایش احساس تنهایی عاطفی و کاهش احساس تنهایی اجتماعی در ارتباط است.

از دیگر یافته‌های پژوهش حاضر آن است که دختران در مقایسه با پسران، به طور معناداری احساس تنهایی خانوادگی کمتری را تجربه می‌کنند. در توجیه این یافته همسو با یافته نیکپان و همکاران (۲۰۰۷) باید گفت که به نظر می‌رسد دختران، در مقایسه با پسران، حمایت اجتماعی بیشتری را از جانب خانواده ادراک می‌کنند.

نکته جالب توجه آن است که در مقایسه دختران و پسران در مسیر احساس تنهایی خانوادگی به اینترنت، ضریب بتا در گروه پسران برابر 0.36 ($P < 0.001$) و در گروه دختران تقریباً برابر صفر است. در توجیه این یافته می‌توان به انواع سبک‌های مقابله افراد برای کنار آمدن با احساس تنهایی اشاره کرد که عبارت هستند از: ۱- سبک مقابله‌ای "انزوای فعال"³⁸ که بر اساس آن فرد به قدم زدن، مطالعه و درس خواندن، ورزش، رفتن به سینما، نواختن موسیقی، انجام دادن کارهای نیمه تمام و... اقدام می‌کند و ۲- سبک مقابله‌ای "انفعال غمناک"³⁹ که در این حالت احساس تنهایی بر فرد چیره گشته و نوجوان وقت‌های خود را برای گریه کردن، خیالپردازی، پرخوری، پرخوابی، تماشای تلویزیون، کار با اینترنت، چت کردن و گوش دادن به موسیقی و فعالیتهای بی هدف صرف می‌کند و ممکن است به مصرف داروهای مسکن، آرام‌بخش یا الکل گرایش یابد.

با توجه به نتایج پژوهش حاضر به نظر می‌رسد که، اینترنت بیشتر در پسران، به عنوان راهبردی به منظور مقابله با احساس تنهایی در آمده است. همچنین مطابق با یافته‌های محقق به نظر می‌رسد که دختران برای مقابله با احساس تنهایی خود، از راهبردهای دیگر مثلاً درس خواندن، صحبت کردن و بیرون رفتن با دوستان و ... برای پر کردن خلاء تنهایی خود استفاده

37. Moody

38. Active Solitude

39. Sad Passivity

سخن آخر اینکه پژوهش حاضر تنها بر یک نظریه شخصیتی مرتبط با استفاده از اینترنت تأکید کرده و تنها یک قدم به سمت فهم بیشتر اثر تعاملی بین ویژگیهای شخصیتی کاربران اینترنت و استفاده افراطی از آن برداشته است. هامبرگر (۲۰۰۲) چندین شخصیت مرتبط دیگر همچون نیاز به گمنامی^{۴۰}، هسته کنترل، احساس طلبی^{۴۱}، خطر جویی^{۴۲} و دل بستگی را پیشنهاد کرده است، که توجه به آنها در پژوهش‌های آتی ضرورت دارد. چرا که هریک از این نظریه‌ها به گسترش درک ما از تعامل اینترنتی و به کامی بشر منجر خواهد شد. بررسی شخصیت کاربران، در ایجاد یک اینترنت کاربر پسندتر^{۴۳} و سهل‌الاستفاده تر تعیین کننده است. به علاوه با توجه به محدودیتهای موجود در خصوص مقیاس‌های استفاده از اینترنت پیشنهاد می‌شود پرسشنامه‌های چند بعدی در خصوص این موضوع طراحی شود که از طریق آن بتوان رابطه احساس تنهایی با ابعاد مختلف استفاده از اینترنت را تعیین کرد.

40. Closure

41. Sensation Seeking

42. Risk Takking

43. User Friendly

سلیمی، عظیمه، (۱۳۸۷). *مدل علی پیرامون پیشایندها و پی آمدهای احساس تنهایی*، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه شیراز. جوکار، بهرام و عظیمه سلیمی، (۱۳۸۸). بررسی ویژگیهای روانسنجی و روایی مقیاس احساس تنهایی اجتماعی - عاطفی بزرگسالان (SELSA-S)، *مجله دانشور پزشکی*، دو ماهنامه علمی - پژوهشی دانشگاه شاهد. سال شانزدهم. شماره ۸۱. مشایخ، مریم و احمد برجعلی، (۱۳۸۲). بررسی رابطه احساس تنهایی با نوع استفاده از اینترنت در گروهی از دانش آموزان دبیرستانی، *تازه‌های علوم شناختی*، سال ۵، شماره ۱، ص ۴۴-۳۹.

- Brenner, V, (1997). Psychology of computer use: Parameters of Internet use, abuse and addiction: the first 90 days of the Internet Usage Survey, *Psychological Reports*, Vol. 80, pp. 879-882.
- Cheng, S. T & Chan, A. C. M, (2004). The multidimensional scale of perceived social support: dimensionality and age and gender differences in adolescents, Department of Applied Social Studies, City University of Hong Kong, *Personality and Individual Differences*, xxx (2004) xxx-xxx.
- L'ÉCHELLE DE SOLITUDE SOCIALE ET ÉMOTIONNELLE (ÉSSÉ): A French-Canadian adaption of the Social and emotional loneliness scale for adults. DiTommaso, E, Turbide, J, Poulin, C & Robinson, B, (2007) *Social Behavior and Personality: An International Journal*, Vol. 35, No. 3, pp. 339-350.
- DiTommaso, E, Brannen-McNulty, C, Ross, L & Burgess, M, (2003). attachment styles, social skills and loneliness in young adults, *Personality and Individual Differences*, Vol. 35, pp. 303-312.
- DiTommaso, E & Spinner, B, (1993). "The development and initial validation of the Social and Emotional Loneliness Scale for Adults (SELSA), *Personality and Individual Differences*, Vol. 14, No. 1, pp. 127-134.
- DiTommaso, E & Brannen, C & Best, L. A, (2004). measurement and validity characteristics of the short version of the social and emotional loneliness scale for adults, *Educational and Psychological Measurement*, Vol. 64, No. 1, pp. 99-119.
- Edwards, L. M, (2004). Measuring Perceived Social Support in Mexican American Youth: Psychometric Properties of the Multidimensional Scale of Perceived Social Support Hispanic, *Journal of Behavioral Sciences*, Vol. 26, No. 2, 187-194.
- Hamburger, Y, (2002). Internet and Personality, *Computers in Human Behavior*, Vol. 18, pp. 1-10.
- Hamburger, Y. A & Ben-Artzi, E, (2000). The relationship between extraversion and neuroticism and the different uses of the Internet, *Computers in Human Behavior*, Vol. 16, pp. 441-449.
- Hamburger, Y. A & Ben-Artzi, E, (2003). Loneliness and Internet use, *Computers in Human Behavior*, Vol. 19, pp. 71-80.
- Hardie, E & Tee, M. Yi, (2007). Excessive Internet Use: The Role of Personality, Loneliness and Social Support Networks in Internet Addiction, *Australian Journal of Emerging Technologies and Society*, Vol. 5, No. 1, pp. 34-47.
- Heinrich, L. M, Gullone, E, (2006). The clinical significance of loneliness: A literature review, *Clinical Psychology Review*, Vol. 26, No. 6, pp. 695-718.
- Horowitz, L & French, R. D, (1979). Interpersonal problems of people who describe themselves as lonely, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, Vol. 47, pp. 762-764.
- Jones, W.H, Freeman, J.E & Goswick, R.A, (1981). The persistence of loneliness: Self and other determinants, *Journal of Personality*, Vol. 49, pp. 27-48
- Jones, W.H & Moore, T.L, (1987). Loneliness and social support, *Journal of Social Behavior and Personality*, Vol. 2, No. 2, pp. 145-156.
- Jones, W.H, Sansone, C & Helm, B, (1983). Loneliness and interpersonal judgments, *Personality and Social Psychology Bulletin*, Vol. 9, pp. 437-441.
- Kraut, R, Kiesler, S, Boneva, B, Cummings, J.N, Helgeson, V & Crawford, A.M, (2002). "Internet paradox revisited, *Journal of Social Issues*, Vol. 58, pp. 49-74.

- Kraut, R, Patterson, M, Landmark, V, Kiesler, S, Mukophadhyay, T & Scherlis, W, (1998). Internet paradox: a social technology that reduces social involvement and psychological well being?, *American Psychologist*, Vol. 53, pp. 1017–1031.
- Morahan-Martin, J & Schumacher, P, (2000). Incidence and correlates of pathological Internet use among college students, *Computers in Human Behavior*, Vol. 16, pp. 2–13.
- Morahan-Martin, J & Schumacher, P, (2003). Loneliness and social uses of the Internet, *Computers in Human Behavior*, Vol. 19 , pp. 659–671.
- Nicpon, M, Huser, I, Blanks, E.H, Sollenberger, S, Befort, C & Kurpius, S. E. R, (2007). The relationship of loneliness and social support with college freshmen's academic performance and persistence, *Journal of college student retention*, Vol. 8, pp. 345-358.
- Rezan Çeçen, A, (2007). The Turkish short version of the Social and emotional loneliness scale for adults (SELSA-S): Initial development and validation. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, Vol. 35, No. 6, PP. 717-734
- Russell, D, Peplau, L & Cutrona, C, (1980). The revised UCLA Loneliness Scale: Concurrent and discriminant validity, *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 39, pp. 472-480.
- Shapiro, J. S, (1999). Loneliness: paradox or artifact?, *American Psychologist*, Vol. 54, pp. 782–783.
- Solano, C & Koester, N, (1989). Loneliness and communications problems: subjective anxiety or objective skills?, *Personality and Social Psychology Bulletin*, Vol. 15, pp. 126–133.
- Weiss, R.S, (1973). *Loneliness: The experience of emotional and social isolation*, Cambridge, MA: MIT Press.
- Whitty, M. T & McLaughlin, D, (2007). Online recreation: The relationship between loneliness, Internet self-efficacy and the use of the Internet for entertainment purposes, *Computers in Human Behavior*, Vol. 23, No. 3, pp. 1435-1446.
- Zimet, G, Dahlem, N, Zimet S & Farley, G, (1988). The multidimensional scale of perceived social support, *Journal of Personality Assessment*, Vol. 52, pp. 30-41.